

Ministerieel besluit tot definitieve bescherming als monument van het fort van Kessel in Nijlen (Kessel)

DE VLAAMSE MINISTER VAN BUITENLANDS BELEID EN ONROEREND ERFGOED,

Gelet op het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013, artikel 6.1.1;

Gelet op het besluit van de Vlaamse Regering van 25 juli 2014 tot bepaling van de bevoegdheden van de leden van de Vlaamse Regering, artikel 6, 1°;

Gelet op het ministerieel besluit van 26 oktober 2017 tot voorlopige bescherming als monument met overgangszone van het fort van Kessel en omgeving in Nijlen (Kessel);

Gelet op het openbaar onderzoek dat gehouden is van 22 november tot en met 21 december 2017 en waarvan de behandeling is opgenomen in bijlage;

Overwegende dat het waarderend onderzoek, waarvan de resultaten zijn opgenomen in het beschermingsdossier, de erfgoedwaarde van het fort van Kessel aantoonst;

Overwegende dat het fort van Kessel als monument historische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het fort van Kessel in de buitenste fortengordel getuigt van een fase in de militaire strategie van ons land op het einde van de 19de-begin 20ste eeuw. Internationaal voer België een neutrale koers, militair was het aan zichzelf en de andere mogendheden verplicht tot zelfverdediging. In geval van buitenlandse agressie was het op verdedigen aangewezen. De uitbouw van fortengordels of kringstellingen op strategische plaatsen en de keuze van Antwerpen als laatste toevluchtsoord voor koning, staf en het leger (nationaal reduit) paste in deze defensieve militaire strategie.

Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog was het fort van Kessel nog niet helemaal klaar. De tijdelijke structuur van met water overgoten cementzakken als versterking van het voorpantser voor de 12 cm geschutkoepel bij het rechterhoofdfrontgebouw is daar het bewijs van. In tegenstelling tot vele andere forten in de Antwerpse vesting raakte het fort van Kessel wel betrokken bij de militaire operaties van 1914, meer bepaald tijdens de slag om de Nete (2-6 oktober 1914). De oorlogsschade die het daarbij opliep, getuigt van de overweldigende vuurkracht van de Duitse artillerie tijdens de snelle opmars van de Duitse troepen in ons land in de periode dat de Antwerpse vesting belaagd werd (oktober 1914). De belager vuurde niet minder dan 1400 ton projectielen op de forten. Het fort van Kessel werd het doelwit van 123 projectielen, waarvan 22 effectief doel troffen. De oorlogsschade materialiseert deze fase in de bezetting van ons land bij het begin van de Eerste Wereldoorlog.

De Duitse opschriften in de fortgebouwen die de Belgische soms overschilderden, markeren de Duitse bezettingsperiode (1914-18).

Aanpassingen in de jaren 1930, zoals de aanleg van loopgraven op het forteiland en gasdichte lokalen, getuigen van de omvorming van het fort naar een infanteriesteunpunt in die periode. Die getuigen op hun beurt van de tanende rol van statische artillerie in een mobiele oorlogsvoering. De veranderingen aan het fort illustreren verschillende perioden en de snelheid waarmee de militaire strategie in de eerste decennia van de 20ste eeuw evolueerde;

Overwegende dat het fort van Kessel als monument architecturale waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het fort van Kessel is representatief voor een fase in de militaire architectuur, kenmerkend voor de periode 1878-1914 waarbij gedacht werd in functie van vestingen en versterkte bolwerken. Het is in de laatste fase van de vervollediging van de buitenste fortengordel gebouwd, volgens het plan zoals het in 1906 werd opgevat. Van het type forten van tweede orde met aangehechte reverscaponnière in de Antwerpse buitengordel is het fort van Kessel het best bewaarde.

Het fort van Kessel is een belangrijk voorbeeld van vroege functionele betonarchitectuur. Het getuigt van het belang en de evolutie van de betonbouw in de militaire architectuur voorafgaand aan de Eerste Wereldoorlog. Het gebruik van beton was een verbetering in de draagkracht van de forten. In vergelijking met de bakstenen forten van de binnenste fortengordel boden de in beton opgetrokken forten een betere weerstand, maar ook dit materiaal was nog voor de realisatie van het fort al niet meer opgewassen tegen de snel evoluerende technisch verbeterde en meer slagkrachtige artillerie.

Het gebruik van het nieuwe materiaal beton wordt in het fort van Kessel gecombineerd met een classicistische gevelarchitectuur met plint, pilasters, hoofdgestel en doorbrekingen met segmentbogen. Hierbij hebben de gevels van de traditorebatterij en het keelfrontgebouw als representatieve zijde van het fort een rijkere uitvoering dan de sobere, alleen binnenin het fort zichtbare gevels van het hoofdfrontgebouw.

Na de Tweede Wereldoorlog werden zo goed als geen veranderingen aan de gebouwen doorgevoerd. Dit wil zeggen dat de ruimtelijke configuratie en opbouw van het gebouwencomplex op het forteiland gaaf bewaard is gebleven: met uitzondering van de oorlogsschade is er geen aantasting door latere veranderingen of toevoegingen aan het forteiland. Het fort van Kessel is één van de constructies uit de Antwerpse fortengordels waarvan grote delen nog intact zijn. Sinds zijn ontstaan is het forteiland gevrijwaard gebleven van toevoegingen of het bouwen van beeldverstorende volumes, waardoor het verdedigingswerk in zijn oorspronkelijke vorm is blijven bestaan en de inrichting van het fort en zijn omgeving zeer goed leesbaar is.

Overwegende dat het fort van Kessel als monument ruimtelijk-structurerende waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

Het fort is beeldbepalend en ruimtelijk structurerend binnen de dorpskern van Kessel. Zijn schaal (15,5 ha) overstijgt die van de individuele bebouwing en kavels in de onmiddellijke omgeving. De periode van krijgsdienstbaarheden heeft ertoe bijgedragen dat de bebouwing binnen het schootsveld van het fort nog altijd minder dicht is. De ruimtelijke configuratie van het forteiland is nog heel goed herkenbaar: alle onderdelen van de opbouw van het fort zijn nog aanwezig inclusief het glacis en de gekasseide toegangsweg naar het fort.

Overwegende dat het fort van Kessel als monument technische waarde bezit die als volgt wordt gemotiveerd:

De manier waarop het fort werd geventileerd, was vernieuwend. Ventilatie van de gebouwen was belangrijk in dit met aarde bedekte en met water omgeven fort. Gassen die tijdens beschietingen met de eigen artillerie vrijkwamen, of die als gevolg van explosies binnen dreigden te komen, moesten uit de gebouwen worden geweerd of gedreven. Daarom konden de binnenruimtes met behulp van een ingenieus ventilatiesysteem in overdruk worden geplaatst. De machines die het ventilatiesysteem in het fort van Kessel aandreven zijn verdwenen, maar ventilatiegaten, een dubbel buizensysteem via nissen in de muren, getuigen wel nog van dit ontwerp,

BESLUIT:

Artikel 1. Met toepassing van artikel 6.1.1 tot en met artikel 6.1.11 van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 en artikel 6.2.1 van het Onroerenderfgoedbesluit

van 16 mei 2014 worden de volgende onroerende goederen definitief beschermd als monument:

Fort van Kessel, een betonnen pantserfort in de buitenste fortengordel rond Antwerpen van kort voor de Eerste Wereldoorlog, met een forteiland, vestinggracht, glacis en toegangsweg via de Fortstraat, Fortstraat zonder nummer in Nijlen (Kessel) bekend ten kadaster: Nijlen, 3de afdeling, sectie A, perceelnummers 565 A en deel uitmakend van het openbaar domein.

De definitief beschermde onroerende goederen zijn aangeduid op het plan dat als bijlage bij dit besluit wordt gevoegd.

De fotoregistratie van de fysieke toestand van de definitief beschermde goederen wordt als bijlage bij dit besluit gevoegd.

Art. 2. §1. Het monument heeft de volgende erfgoedwaarden:

- 1° historische waarde;
- 2° architecturale waarde;
- 3° ruimtelijk-structurerende waarde;
- 4° technische waarde.

§2. De erfgoedelementen en de erfgoedkenmerken van het monument zijn:

- 1° het trapeziumvormige forteiland met aardwerken, loopgraven en gebouwen, met name keelfront-, hoofdfrontgebouw, geschutkoepels en reverscaponnière, die enkel aan de westzijde een volledig zichtbare gevel hebben. Tussen de gebouwen in liggen de laag gelegen binnenplaatsen. Aan de aanvalszijde zijn de gebouwen aangeaard en daardoor aan het zicht onttrokken. Het forteiland is (grotendeels) boomvrij;
- 2° vestinggracht rondom het forteiland, met de langste zijde aan de achterkant van het fort en de kortste aan de aanvalszijde. De gracht wordt door grond- en regenwater gevoed. Het water wordt via een sluis naar de Elstbeek afgevoerd;
- 3° het glacis, buiten de vestinggracht, aan de aanvalszijde, met bedekte weg en contrescarp;
- 4° toegangsweg genaamd Fortstraat, uitgevende op een toegangsdam met schamppalen en brug, die de verbinding tussen buitenwereld en het forteiland maken;
- 5° de gebouwen van het fort zijn eenlaagse volumes onder een plat dak met ventilatieschachten. Alleen de traditorebatterij heeft twee verdiepingen. De buitenmuren zijn opgetrokken in beton en aan de buitenzijde afgedekt door een grijze cementering. De binnenmuren zijn gebouwd in baksteen die is afgedekt door witte kalkpleister. Het exterieur van de fortgebouwen heeft een classicistische gevelarchitectuur, gekenmerkt door een opstand met plint, pilasters en hoofdgewel, en venster- en deuropeningen met segmentbogen. De representatieve oostgevels van de traditorebatterij en het keelfrontgebouw hebben een rijkere uitvoering met bossage. In de meeste gebouwen en gangen met tongewelven is de originele bevoering in onder andere cementtegels, keramische tegels, kassei of beton nog aanwezig. Muuropchriften in het Frans en Duits verduidelijken de functie van de ruimtes binnenin. Verder zijn er de sjabloonschilderingen in de kantinevertrekken en de Duitse graffiti of tekeningen in de ruimte van het hoofdfrontgebouw. Hoewel het meeste binnenschrijnwerk verwijderd is, worden de tijdens het interbellum toegevoegde gasdichte stalen deuren als een uiting van de omvorming van het fort naar een infanteriesteunpunt beschouwd. Het deels aanwezige buitenschrijnwerk (ramen) is origineel, inclusief het oorspronkelijke hang- en sluitwerk. Van de nutsvoorzieningen zijn de verankeringen voor leidingen overgebleven. Van het meubilair zijn de vaste stukken, zoals arduinen wastafels, toiletten, de munitielift bewaard. Eén fragment van de negen metalen geschutskoepels is bewaard gebleven. De ventilatie- en drainagesystemen bevinden zich nog in situ. De gebouwen hebben geen militaire functie meer;
- 6° traditorebatterij: De twee verdiepingen tellende traditorebatterij met borstwering draagt het opschrift "1900 Fort de Kessel 1912". De drie buitengevels van de traditorebatterij bevatten talrijke, deels opgevulde schietgaten in verschillende vormen

(spleten, rechthoekig, L-vormig). De ruitvormige openingen bevatten destijds de verankeringen van de plaataffuiten van de kanonnen. Op de zuidgevel zijn talrijke kogelinslagen uit de Eerste Wereldoorlog zichtbaar. De traditorebatterij omvat onder andere een brugzaal met mobiele brug, kolenkelder, petroleumopslagplaats, kanonkamers en projectorroimte;

- 7° keelfrontgebouw met onder andere gang met tongewelf, machinekamers, doucheruimte zonder meubilair, wasplaats, toiletten, logement voor (onder)officieren, verpleging, keuken;
- 8° centrale verbinding tussen keelfront- en het hoofdfrontgebouw met verschillende ruimtes voor de opslag van munitie;
- 9° hoofdfrontgebouw met onder andere gang met tongewelf, kamer van de commandant, troepenkamers, keuken;
- 10° geschutkoepels: Op negen posities binnen het forteiland liggen geschutkoepels van verschillende grootte en vorm voor in totaal 18 kanonnen van uiteenlopende kalibers (5,7 cm, 7,5 cm, 12 cm en 15 cm kanonnen) en schietbereik. Op het hoofdfrontgebouw stonden de zwaarste geschutkoepels, vijf in totaal. De twee koepels in de reverscaponnière waren ontworpen voor de lichtste artilleriestukken (5,7 cm), gericht op de grachtverdediging van op korte afstand. Op de uiterste punten van het keelfront (=saillants) komt telkens ook een gevechtsbatterij in een koepel voor (7,5 cm kanon). In elke saillant zijn boven op de geschutkoepel de resten van de tijdens het interbellum aangebrachte bunkers in gewapend beton te zien. Saillant 2 draagt in het bijzonder de sporen van de noodversterkingen uit 1914;
- 11° reverscaponnière;
- 12° poterne en galerijen voor de circulatie binnen in het fort;
- 13° oorlogsschade afkomstig van de belegering van de Antwerpse vesting door de Duitse troepen begin oktober 1914, onder de vorm van doorboorde gewelven, scheuren, samengedrukte muren, deels weggeblazen buitengevel aan het hoofdfrontgebouw.

Art. 3. Voor het beschermde monument fort van Kessel gelden de volgende beheersdoelstellingen:

- 1° hoofddoelstelling van de bescherming is bijdragen tot het voortbestaan van het fort van Kessel als onderdeel van de fortengordel rond Antwerpen. Erfgoedwaarden vormen een inspiratiebron voor het behoud, consolidatie, herstel of toekomstige ontwikkeling van het fort, zijn ruimtelijke configuratie en zijn relatie met de omgeving;
- 2° gebouwen: geen of zo beperkt mogelijke nieuwe bouwvolumes
De ruimtelijke configuratie van het fort heeft de tand des tijds goed doorstaan en is als type fort van tweede orde met reverscaponnière uniek in zijn soort. Omdat het sinds zijn declassering tot nu toe gevrijwaard is gebleven van de toevoeging van beeldverstorende, nieuwe bouwvolumes, wordt ingezet op het behoud van het gebouwencomplex in zijn totaliteit en onderlinge samenhang (als ensemble). Nieuwe volumes zijn niet wenselijk. De bestaande gebouwen bieden het potentieel om eventueel nieuwe functies desgewenst een (tijdelijk) onderkomen te geven. Blijken nieuwe volumes toch noodzakelijk, dan moet het om bescheiden volumes gaan die niet storen qua omvang en materiaalgebruik. Nieuwe volumes of functies mogen niet in strijd zijn met andere beschermingen die van toepassing zijn op het fort, zoals de Speciale Beschermingszone, of er moet een compromis worden gezocht. De onderlinge ruimtelijke relaties tussen de fortgebouwen moeten in elk geval herkenbaar blijven;
- 3° consolideren in plaats van restaureren
Zijn in de toekomst ingrepen in de gebouwen nodig, dan gaat de voorkeur uit naar een consolidatie, dit wil zeggen enkel ingrijpen tot op het niveau van instandhouding met de bedoeling om verdere degradatie een halt toe te roepen. De oorlogsschade aan de gebouwen maken deel uit van de historische waarde van het fort: het getuigt van het gebruik van het fort in oorlogstijd en materialiseert/visualiseert het vroegere oorlogsgeweld. Het is dus niet de bedoeling om die ongedaan te maken of weg te restaureren. Ook de toevoegingen tijdens het interbellum voor de omvorming van het fort naar een infanteriesteunpunt beschouwen we als erfgoedelementen, typisch voor een bepaalde periode uit het militaire verleden, als getuige van een vernieuwde militaire

strategie. Bij een consolidatie is het dus niet noodzakelijk de bedoeling terug te grijpen naar de oorspronkelijke bouwplannen van voor 1914. Puin ruimen in de afgesloten gedeelten van het fort, zoals bij wijze van experiment in 2014 in de kamer van de commandant is gebeurd, blijven ook in de toekomst mogelijk, zolang de directe schade als gevolg van de inslagen zichtbaar blijft. Worden elementen hersteld of geconsolideerd, dan is afstemming op het originele bronnenmateriaal, bij voorbeeld qua materiaalkeuze of kleurgebruik, aanbevolen. Voor het fort van Kessel zijn de randvoorwaarden voor herstel gunstig, omdat het bronnenmateriaal, zoals het lastenboek of bouwschema's, bewaard is gebleven. De keuze voor consolidatie als erfgoedstrategie sluit het best aan bij de doelstellingen voor de Speciale Beschermingszone en Habitatrichtlijnen;

- 4° het verwijderen van elementen die niets met de militaire functie van het fort te maken hebben -zoals de pompinstallatie van 1961- is toegelaten. Deze elementen worden niet als erfgoedelementen beschouwd;
- 5° voorzieningen in het fort (bijvoorbeeld water, elektriciteit, toiletten)
Zijn voor het gebruik van het fort bepaalde nutsvoorzieningen nodig, dan mogen deze de erfgoedwaarden, zoals bepaald door de erfgoedelementen en erfgoedkenmerken, niet aantasten. De installatie mag de schaal van het fort niet overstijgen en moet in verhouding staan tot de omvang van het fort en de fortgebouwen;
- 6° elementen die de vroegere functie van een (onderdeel van) het gebouw afleesbaar maken, zoals de opschriften, de gesjablonneerde muurversieringen, het historisch sanitair, de arduinen wastafels in de wasplaats, de verankering van leidingen, moeten worden behouden. Vocht in de muren is een aandachtspunt bij aanpassingen, schilderwerken of andere werken aan de pleisterlaag van het interieur. Vochtdoorlatende materialen dragen ertoe bij dat het vocht kan verdampen en de pleisterlaag, verf en opschriften bestendig blijven;
- 7° vochtregeling
Eventuele ingrepen op de (gescheurde) gegoten asfaltlaag op de platte daken van de gebouwen zijn mogelijk in het kader van de vochtregeling in de gebouwen. Hetzelfde geldt voor het drainage- en ventilatiesysteem;
- 8° vegetatie – aarden dekken – glacis – reliëf
De huidige toestand waarbij de vegetatie door begrazing of maaien in toom wordt gehouden, is gunstig voor de conservatie van de gebouwen en de aarden bedekking. Schade aan het reliëf, in het bijzonder de aarden bedekking wordt best vermeden. Daarbij denken we in het bijzonder aan de gevolgen van het rooien van bomen of van windval. In geval bomen moeten worden gekapt, worden ze bij voorkeur niet gerooid, maar (kort) boven het maaiveld gekapt zodat de stomp en wortels blijven zitten. Dat voorkomt degradatie of erosie van de aarden dekken en de microtopografie van het hele forteiland en glacis.
Beschadiging als gevolg van de inzet van zware materialen, die door hun gewicht of omvang diepe sporen op het terrein achterlaten, wordt vermeden. Graafwerken gebeuren liever niet, tenzij ze noodzakelijk zijn en na afloop de oorspronkelijke reliëfvorm herstellen. Mocht het opportuun zijn om de aarden dekken op de gebouwen opnieuw aan te brengen, dan is dat toegelaten. Hetzelfde geldt voor het verwijderen van de aarde op de bestrating van de binnenplaatsen tussen het keel- en hoofdfrontgebouw.
Een verdere verharding van het forteiland is niet aangewezen: de aarden dekken mogen niet worden verhard. Wordt in de toekomst het herstel of consolidatie van de aarden dekken overwogen, dan geeft men de voorkeur aan een 'zacht materiaal', zoals het aanvoeren van aarde ter versteviging van de wanden, dus geen verharding of 'beschoeiing';
- 9° ontsluiting: geleide betreding
De bescherming houdt geen verplichting tot ontsluiting van het forteiland voor het publiek in. Continue ontsluiting is overigens in strijd met de doelstellingen van de speciale beschermingszones en de habitatrichtlijnen, die onder andere voorschrijven dat de periodes van winterslaap voor de vleermuizenpopulaties worden gerespecteerd. Niet geleide betreding van het forteiland door het publiek is niet aangewezen. Voor de

circulatie van geleide bezoekers(groepen) wordt gebruik gemaakt van de voorziene toegen uitgangen, gangen, trappen van en naar de binnenplaatsen, circulatieroutes op het forteiland. Eventueel kan worden overwogen om (verhoogde) paden aan te leggen, zoals een knuppelpad, ten einde erosie door veelvuldige betreding te voorkomen. Ook vegetatie, zoals bijvoorbeeld bramen of sleedoorn, kan ingezet worden om de betreding van het forteiland in goede banen te leiden.

Historisch gezien heeft het fort altijd maar één toegang gehad in overeenstemming met de militaire logica van een fort in oorlogstijd tot een gesloten bolwerk te kunnen omvormen. In dat opzicht is het niet aangewezen dat het fort bij een eventuele (her)inrichting meerdere of andere toegangen van buiten af zou krijgen. Buiten het forteiland is de site altijd toegankelijk: een rondgang rond het fort onder andere via de bedekte weg en over onverharde paden is nu al mogelijk;

10° zichten, schootsveld

Het voormalige open karakter van het schootsveld voor het forteiland wordt zo veel als mogelijk nagestreefd als landschapsbeeld in en rond het fort. Het herstel van het zicht vanuit het forteiland op het schootsveld (in oostelijke richting) is wenselijk. Voortschrijdende bebossing van het glacis wordt tegengegaan. Het open houden of maken van het glacis is één van de streefdoelen. Omheiningen op of rond het forteiland belemmeren een open zicht en zijn in dat opzicht niet aangewezen.

Zichten van buiten uit naar het forteiland dragen bij tot de verweving van het fort met de omgeving. Bovendien kunnen ze de configuratie van het fort meer inzichtelijk maken;

11° vestinggracht, slibruiming, oevers

Wordt een slibruiming van de vestinggracht overwogen, dan is het ontplofingsgevaar van gedumpte munitie en gasflessen een aandachtspunt. Het geruimde slib kan eventueel worden gebruikt om het ontbrekende volume van het glacis aan de rechterzijde aan te vullen.

Erosiebestrijdende maatregelen in het bijzonder langs de oevers dragen bij tot de instandhouding van de vestinggracht en het forteiland. Het afschuiven van aarden volumes van het forteiland in het water van de vestinggracht, moet worden tegengegaan. In voorkomend geval moet de plaatsing of het herstel van oeverbeschoeiing die de oevererosie op langere termijn bestrijdt, in overweging worden genomen. Ook hiervoor kan inspiratie worden gevonden in de oorspronkelijke richtlijnen, lastenboek, bouwschema's. Bij het kappen van de bomen op de rand van het forteiland moet zeker rekening worden gehouden met de toestand van de oevers. De wortels moeten blijven zitten omdat ze verdere degradatie van de oeverrand voorkomen;

12° integratie met andere beheerplannen

Een geïntegreerd beheerplan voor natuur en erfgoed is wenselijk, zodat toekomstige beheerwerken op de doelstellingen voor beide sectoren kunnen worden afgestemd.

Art. 4. De zakelijkrechthouder en de gebruiker van het beschermde monument fort van Kessel zijn verplicht de instandhouding en het onderhoud ervan te verzekeren door:

- 1° het goed als een goede huisvader te beheren en de nodige voorzorgsmaatregelen te nemen tegen schade ten gevolge van brand, blikseminslag, diefstal, vandalisme, wind of water;
- 2° de toestand van het goed regelmatig te controleren;
- 3° regulier onderhoud uit te oefenen;
- 4° onmiddellijk passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen te nemen in geval van nood.

Art. 5. Voor de volgende handelingen aan het beschermde monument moet een toelating worden aangevraagd:

- 1° het plaatsen, slopen, verbouwen of heropbouwen van een constructie;
- 2° het aanbrengen van grote of kleine reliëfwijzigingen;
- 3° het verwijderen, vervangen, wijzigen of verstevigen van constructieve elementen;

- 4° het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
- 5° het uitvoeren van de volgende werken aan het dak en de buitenmuren van constructies:
- a) het verwijderen, vervangen of wijzigen van dakbedekking en gootconstructies;
 - b) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van de kleur, textuur of samenstelling van de afwerkingslagen;
 - c) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van buitenschrijnwerken, deuren, ramen, luiken, poorten, inclusief de al dan niet figuratieve beglazing, beslag, hang- en sluitwerk;
 - d) het aanbrengen, verwijderen, vervangen of wijzigen van aard- en nagelvaste elementen, smeedijzer en beeldhouwwerk, inclusief nieuwe toevoegingen;
- 6° het uitvoeren van de volgende omgevingswerken:
- a) het plaatsen of wijzigen van bovengrondse nutsvoorzieningen en leidingen;
 - b) het plaatsen of wijzigen van afsluitingen, met uitzondering van gladde schrikdraad en prikkeldraad ten behoeve van veekering;
 - c) het aanleggen, structureel en fundamenteel wijzigen of verwijderen van wegen en paden;
 - d) het aanleggen of wijzigen van verharding met een minimale gezamenlijke grondoppervlakte van 30 m² of het uitbreiden van bestaande verhardingen met minimaal 30 m², met uitzondering van verhardingen geplaatst binnen een straal van 30 m rond een vergund of een vergund geacht gebouw;
 - e) het aanleggen van sport- en spelinfrastructuur;
- 7° het plaatsen of wijzigen van oeverbeschoeiing;
- 8° het ontstronken of aanplanten van bomen en of houtige gewassen;
- 9° met betrekking tot het interieur:
- a) het uitvoeren van destructief materiaaltechnisch onderzoek;
 - b) het uitvoeren van structurele werken en het toevoegen van nieuwe structuren;
 - c) het verwijderen, vervangen of wijzigen van historische materialen en het toepassen van behandelingen met als doel de historische materialen te reinigen, te herstellen, te verduurzamen of te beschermen tegen verweer en aantasting;
 - d) het verwijderen, vervangen of wijzigen van plafonds, gewelven, vloeren, trappen, binnenschrijnwerken, inclusief het beslag, hang- en sluitwerk, en van de waardevolle interieurdecoratie;
 - e) het bepleisteren van niet-bepleisterde elementen of het bepleisteren met een andere samenstelling of textuur, alsook het ontleisteren van bepleisterde elementen;
 - f) het beschilderen van ongeschilderde elementen of het schilderen in andere kleuren of kleurschakeringen of met een andere verfsoort dan de aanwezige.

In het eerste lid wordt verstaan onder aard- en nagelvast: duurzaam met de grond of met gebouwen of constructies verenigd.

Er is geen toelating vereist voor het onmiddellijk nemen van passende consolidatie- en beveiligingsmaatregelen in geval van nood, noch voor de uitvoering van regulier onderhoud.

Brussel, 06 FEB. 2018

De Vlaamse minister van Buitenlands Beleid en Onroerend Erfgoed,

Geert BOURGEOIS